

L'experiència d'aplicació del Programa de Competència Familiar (PCF 12-16 anys) en el Centre Jovent

Alicia Maroni

Andreu Cloquell

RESUM

L'any 2016, el Programa de Competència Familiar (PCF 12-16) es va incorporar a la cartera de serveis Caixa-Proinfància de la Cooperativa Jovent. Aquell mateix any, l'entitat va desenvolupar una primera experiència amb 15 famílies (mares, pares i fills/es) per tal de millorar el seu funcionament i la capacitat de fer front a les dificultats quotidianes amb bons criteris educatius. L'experiència va formar part, alhora, d'un procés de recerca-acció del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB (GIFES-UIB) que, a més, oferí el seu suport i supervisà l'experiència. En aquest article volem compartir el procés i les pràctiques rellevants que van ajudar a aconseguir els objectius plantejats.

RESUMEN

En el año 2016, el Programa de Competencia Familiar (PCF 12-16) se incorporó a la cartera de servicios CaixaProinfancia de la Cooperativa Jovent. Ese mismo año, la entidad desarrolló una primera experiencia con 15 familias (madres, padres e hijos/as) con el fin de mejorar su funcionamiento y la capacidad de hacer frente a las dificultades cotidianas con buenos criterios educativos. La experiencia también formó parte de un proceso de investigación-acción del Grupo de Investigación y Formación Educativa y Social de la UIB (GIFES-UIB) que, además, ofreció su apoyo y supervisó la experiencia. En este artículo queremos compartir el proceso y las prácticas relevantes que ayudaron a conseguir los objetivos planteados.

I. INTRODUCCIÓ

El 2016, la Societat Cooperativa Jovent va incloure el Programa de Competència Familiar (PCF 12-16) en la seva cartera de serveis CaixaProinfància de l'Obra Social "la Caixa". El programa té l'objectiu d'enfortir les famílies amb fills i filles adolescents entre els 12 i els 16 anys per millorar el seu funcionament i la capacitat de fer front a les dificultats quotidianes amb bons criteris educatius. Es tracta d'una adaptació de l'Strengthening Families Program (SFP) (Kumpfer i DeMarsh, 1985; Kumpfer, DeMarsh i Child, 1989; Spoth, Gyll i Shin, 2009), un programa de prevenció multicomponent (pares, fills i el conjunt de la família) el disseny original del qual va ser desenvolupat per reforçar els factors de protecció per tal d'augmentar la resiliència familiar (Walsh, 2016) (Orte, 2019, p. 404).

Les aplicacions d'aquest programa, fetes pel Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB (GIFES-UIB), s'han centrat en programes de prevenció a Espanya, així com en els serveis socials d'atenció primària, de protecció de menors i centres educatius. El desenvolupament d'aquesta primera experiència del PCF 12-16 al Centre Jovent va sorgir per dos fets que van confluïr en el temps. D'una banda, l'entitat, que oferia diferents serveis en el marc del programa CaixaProinfància des de l'any 2008, va decidir incorporar el PCF 12-16 a la seva cartera a causa de l'elevada demanda de professionals del sector perquè hi hagués un servei d'aquestes característiques a la zona. D'altra banda, el GIFES-UIB necessitava donar continuïtat a un procés d'investigació i validació del programa iniciat amb altres grups amb l'aplicació d'una nova experiència. Després d'alguns contactes i acords per

concretar la col·laboració entre els dos equips, es va posar en marxa el procés d'implementació d'aquesta experiència.

2. LA IMPLEMENTACIÓ DEL PROGRAMA EN EL CENTRE JOVENT

Temporalització i ubicació

La implementació de l'edició objecte d'aquest article es va dur a terme al Centre Jovent, situat al barri des Rafal Nou a Palma (Mallorca), al llarg de 14 jornades dutes a terme entre març i juny de 2016, durant un total de quatre mesos. El centre va disposar dues sales per a la realització simultània de les sessions amb pares/mares i amb adolescents (posteriorment, la sala més gran es feia servir per a la sessió conjunta), i se'n va habilitar una altra per a la cura de menors que no participaven en el programa, per tal de facilitar la conciliació familiar. A més, es van emprar espais d'exterior amb taules i una pèrgola per a celebrar-hi berenars i sopars, i una pista d'esport per al joc dels menors.

El programa

El PCF 12-16 complet inclou tres programes d'aplicació simultània: un dirigit als pares (14 sessions formatives); un altre dirigit als fills (14 sessions formatives); i, el tercer, de treball conjunt amb la família (13 sessions formatives) (Orte, Torelló i Brage, 2011). Com s'ha comentat, és una adaptació realitzada pel GIFES-UIB del programa desenvolupat per la doctora K. Kumpfer. Segons Orte et al. (2011), aquesta adaptació inclou els factors clau següents:

1. Formadors i coordinadors de l'aplicació. Tots ells són formats en el Programa i en la implementació, les característiques, els aspectes essencials, manuals, etc. El coordinador pertany a l'estructura de plantilla de l'entitat que treballa amb les famílies.
2. L'equip de suport de la UIB i el suport institucional de l'entitat que desenvolupa les sessions [...].
3. La preparació estricta de les sessions. Es fa mitjançant formació prèvia a l'inici del Programa i abans de cada una de les sessions.
4. La selecció de les famílies del Programa, d'acord amb els criteris d'inclusió i exclusió específics del PCF.
5. Els serveis per als usuaris del PCF (guarderia 0-6 anys i educadora qualificada, serveis de transport si es requereixen, etc.).
6. Berenars i sopars estructurats com un temps i una activitat complementària al desenvolupament de les sessions, i que permet reforçar l'assistència, tenir temps per fer demandes, peticions i confidències als formadors, entre d'altres.

7. Recursos espacials adequats a les necessitats de la formació amb una correcta preparació de les sales en aspectes com recursos, equipament, climatització, dimensions, etc.
8. Disponibilitat de recursos didàctics i materials generats i/o adaptats al programa (guies, cartells, jocs, material audiovisual, etc.).
9. Els recursos motivacionals del Programa juguen un paper essencial en el manteniment de l'assistència al PCF.
10. Tècniques i procediments aplicats al llarg de tot el Programa, generats i/o seleccionats en funció de la seva adaptació als objectius.
11. Rigorós seguiment del Programa combinant avaluació de seguiment amb avaluació de fidelitat.
12. Creació d'un clima de respecte, confiança mútua i ambient positiu entre les famílies i els formadors.

En el cas de l'experiència que presentam, tots aquests factors clau es van poder desenvolupar d'una manera o una altra gràcies a l'estreta col·laboració entre els equips de Jovent i GIFES-UIB i a l'incentiu que aporta, a més a més, el fet d'estar inclosa en un procés de recerca-acció, una perspectiva que feia necessària la seva implementació amb tots els elements clau per aconseguir els objectius.

Recursos humans

El personal involucrat en aquesta experiència va ser molt nombrós perquè, a més de l'equip professional, es va poder comptar amb voluntariat de suport i amb l'equip d'observació per a la validació de la recerca. En concret, les parts involucrades principals (Cooperativa Jovent i GIFES-UIB) van aportar els recursos humans següents:

Recursos humans aportats per la Cooperativa Jovent

- Dues formadores (una psicopedagoga i una educadora social) amb formació específica sobre el programa, responsables d'objectius i continguts.
- Una voluntària de suport, professora d'ESO de l'IES Son Rullan, que es va incorporar amb el grup d'adolescents.
- Un director de programes socioeducatius, que va supervisar el procés.

Recursos humans aportats per l'equip del GIFES-UIB

- Un supervisor.
- Dos observadors.

- Un voluntari de suport, educador social, que es va incorporar al grup de pares i mares.
- Dues voluntàries per a la guarderia.

Reunió inicial

El procés es va iniciar amb la convocatòria d'una reunió amb diferents professionals de l'àmbit social i educatiu del territori més proper al centre, possibles derivadors de famílies, amb la finalitat d'explicar el programa PCF 12-16. A la reunió van acudir representants del Centre Municipal de Serveis Socials Est de l'Ajuntament de Palma, de l'IES Son Rullan, IES la Consolació de sa Indioteria, IES Son Cladera i Càritas Mallorca. El doctor Josep Lluís Oliver, del GIFES-UIB, investigador i supervisor de l'experiència, va explicar en què consisteix el programa i la seva validació científica. La direcció de la Cooperativa Jovent va explicar el context on es faria i l'equip que el duria a terme, i va fer especial èmfasi en el valor afegit dels recursos i les facilitats que s'aportarien: espai de berenar; transport, si cal; guarderia per a menors, etc.

Difusió i criteris d'inclusió/exclusió

A partir de la reunió inicial es va obrir un termini per a la difusió de l'experiència, inscripcions i selecció en cas que se n'excedís la quota. Els criteris que es van aplicar per incloure o excloure una família van ser els que marca el manual d'implementació del programa, partint sempre d'una premissa inicial: la voluntat i el desig de la família de voler participar en el procés. Per això, va ser necessari que les principals entitats derivadores treballassin prèviament aquest aspecte amb cada unitat familiar, com a mínim a través d'una entrevista motivacional inicial. A més d'aquesta premissa, es van considerar una sèrie de criteris d'inclusió i exclusió:

Criteris d'inclusió	Criteris d'exclusió
<ul style="list-style-type: none"> • Situació familiar de "risc" amb fills/es a càrrec. • Subjectes motivats per incorporar-se al grup psicoeducatiu per adquirir noves capacitats. • Nivell d'atenció i cooperació raonables. • Nivell acceptable de comprensió de l'idioma. • Acord entre parelles per posar en pràctica les habilitats apreses. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dependència important de les drogues que alteri la capacitat de raonar. • No acceptació del programa. • Simptomatologia mental no estabilitzada o evidència de retard mental que impedeixi la comprensió dels continguts. • Dèficit d'atenció elevat. • Desconeixement important de l'idioma. • Altres obstacles que impedeixin posar en pràctica les habilitats apreses.

Perfil de les famílies i entrevista individual inicial

La majoria de les famílies van arribar derivades d'entitats properes al centre on es desenvoluparien les sessions, i totes van acudir-hi amb un procés previ de motivació cap al recurs i amb coneixement dels objectius i continguts bàsics del programa. Després de l'aplicació dels criteris d'inclusió i

exclusió, les famílies seleccionades van arribar des de les entitats següents:

- 6 famílies derivades del Centre Municipal de Serveis Socials Est.
- 5 famílies derivades de l'IES Son Rullan.
- 4 famílies pertanyents al programa CaixaProinfància de Cooperativa Jovent.

Pel que fa al perfil, és evident que totes les famílies tenien fills a càrrec i presentaven una situació de risc o vulnerabilitat social, tot i que hi havia algunes situacions i dificultats psicosocials rellevants que cal esmentar:

- Unitat familiar de pare, mare, filla de 14 anys i fill de 8 anys. La mare presentava un problema important d'addicció a l'alcohol que dificultava especialment la comunicació de la família.
- Unitat familiar de pare, mare i tres fills, un de 14 anys. El pare havia arribat a Espanya després d'estar un any al desert i travessar l'Estret amb una barca. Estant aquí amb la família, la mare abandona la llar, i queda només ell a càrrec dels tres fills.
- Unitat familiar de pare, mare, fill adolescent i una filla major d'edat. La mare presenta una addicció important al sexe i a la pornografia.
- Unitat familiar de pare i filla. La mare no tenia relació amb la filla des que tenia quatre anys.
- Dues famílies en què els adolescents tenien conductes violentes, cometien furts i consumien drogues.
- A la resta de famílies, les dificultats tenien a veure amb falta de comunicació, desmotivació pels estudis, necessitat de millorar les habilitats de parentalitat positiva, etc.

Un cop concretades les famílies, les formadores de Jovent van fer les primeres entrevistes individuals; citaren la meitat de famílies i reservaren mitja hora de temps per a cada una. Aquesta entrevista inicial no es va plantejar únicament en termes d'informació sobre el programa i coneixement inicial de cada família, sinó que ja es va començar a treballar des de la perspectiva d'establir vincle amb elles, amb l'objectiu clar de les formadores de convertir-se en un referent per a cada unitat familiar, posant especial atenció en l'escolta activa, la comunicació no verbal, la complicitat a través de la mirada i els gestos, etc.

Objectius específics i desenvolupament de les sessions

Després de les entrevistes inicials es fixaren en el calendari les sessions amb el ferm propòsit d'avançar en el procés i mantenir la participació de totes les famílies en les 14 jornades.

Les sessions es van iniciar al març i van acabar al juny de 2016. Es va fer una sessió cada setmana (excepte en les vacances escolars de Pasqua). A la primera sessió, els membres del GIFES van fer

una presentació del PCF 12-16 a les famílies explicant que aquesta edició tenia una importància especial, ja que s'inclouia en el marc d'un procés de recerca-acció. Per això, es va agrair especialment la col·laboració i predisposició per participar també en aquest procés, respondre preguntes, emplenar tests inicials, de seguiment i finals, etc.

El desenvolupament de cada sessió va seguir els objectius del manual del PCF 12-16; en concret:

1. Millorar les relacions familiars (comunicació, organització i planificació, conflictes, temps, empatia).
2. Incrementar les competències parentals (coneixement, parentalitat eficaç i basada en l'autoestima, atenció positiva, reconeixement positiu, reduir el càstig físic, disciplina eficaç, reduir l'estrès i la depressió...).
3. Millorar les habilitats vitals i la conducta de fills i filles (augmentar la conducta basada en habilitats socials efectives, el vincle i l'afecció a l'escola, rendiment acadèmic i superació dels cursos, agressió encoberta, hiperactivitat, timidesa, depressió...).
4. Millorar les habilitats socials de fills i filles (comunicació, capacitat per establir límits i dir "no", sentiments, coneixements sobre el consum d'alcohol i drogues, com afrontar la ira i la crítica...).
5. Reduir o prevenir l'abús d'alcohol i de drogues (disminució del consum entre els progenitors i prevenir-lo entre els fills i filles).

Pel que fa a continguts, es treballaven de manera paral·lela en el grup de mares/pares i en el d'adolescents, encara que fent èmfasi en aspectes diferents, i posteriorment es feia la sessió conjunta. Bàsicament, es va partir del material propi del programa, encara que en ocasions es van fer algunes adaptacions per part de les professionals de Jovent per millorar la motivació, especialment dels menors. De manera molt resumida, els continguts principals que es van tractar en el conjunt de les sessions van ser:

- El temps en família.
- La comunicació.
- La resolució de problemes i els límits.
- Les relacions afectives i la sexualitat.
- Les habilitats d'afrontament.

La dinàmica de cada sessió estava pautaada amb una mateixa seqüència. Les famílies arribaven mitja hora abans de la sessió i ja les esperaven amb un berenar molt ben preparat pel personal de la Cooperativa Jovent, usualment personal de manteniment o de la coordinació. L'espai del berenar va ser fonamental, perquè permetia a les famílies conèixer-se més i, si tenien dubtes o necessitaven comentar alguna cosa més íntima que hagués passat al llarg de la setmana, podien parlar amb

les professionals, i aquestes podien donar el suport necessari, ja fos en el grup o derivant-los a altres serveis. Després del berenar, el grup es dividia; les mares i els pares anaven a una sala i els adolescents a una altra, amb els respectius professionals i voluntaris assignats. A la segona hora, els dos grups es tornaven a reunir. Els continguts de les sessions van seguir el programa especificat en el manual PCF 12-16. Finalment, es deixava un espai per al comiat.

Per a cada sessió, els equips professionals i de voluntariat es van dividir de la manera següent:

	Sessió amb mares/pares	Sessió amb adolescents	Servei de guarderia
1a hora	<ul style="list-style-type: none"> • Psicopedagoga (Coop. Jovent) • Voluntari de suport, educador social (GIFES) • Observador (GIFES) 	<ul style="list-style-type: none"> • Educadora social (Coop. Jovent) • Voluntària de suport (professora IES Son Rullan) • Observador (GIFES) 	<ul style="list-style-type: none"> • 2 voluntàries (GIFES)
Sessió conjunta			
2a hora	<ul style="list-style-type: none"> • Psicopedagoga (Coop. Jovent) • Educadora social (Coop. Jovent) • Voluntari de suport, educador social (GIFES) • Voluntària de suport (professora IES Son Rullan) • 2 observadors (GIFES) 		

A més dels espais de berenar, altres elements de motivació i fidelització de grup van ser els sopars i els incentius. En dues ocasions es va organitzar un sopar a la fi de la sessió, on cada família va aportar un plat per compartir amb el grup i Jovent va aportar pizzes extragrans; una iniciativa que va ajudar a reforçar les relacions entre elles des d'un espai informal. També, gràcies a tres aportacions que va fer l'Obra Social "la Caixa", es van poder donar incentius al seu compromís amb el programa; en concret, entrades de cinema i de futbol per a tots els membres.

Val a dir que, en acabar cada sessió, la majoria de vegades les dues professionals es quedaven un temps amb una o dues famílies fent una petita tutoria individualitzada, on es comentaven tant la dinàmica i els problemes sorgits arran de la sessió com problemes o preocupacions sorgides a la llar durant la setmana anterior. D'altra banda, entre sessió i sessió, s'enviava per WhatsApp un missatge a mitjan setmana recordant la pràctica que les famílies havien de fer a casa, i un altre recordatori el dia de la reunió. A més, s'oferia assessorament i ajuda telefònica quan una família tenia un problema particular.

Pel que fa a la coordinació entre professionals, hi va haver reunions permanents amb els de l'IES Son Rullan, amb serveis socials i amb els de la pròpia entitat que també treballaven amb les famílies en altres programes. Les principals conclusions d'aquest seguiment tenien a veure amb les conductes dels adolescents, ja que amb el pas del temps es va anar evidenciant una millora en els seus estudis, en les actituds i conductes a l'IES, així com en les relacions familiars. Però aquesta coordinació i comunicació havia de ser fluida i molt atenta a tots els àmbits relacionals dels menors; no solament entre professionals vinculats al programa sinó també amb aquells que poguessin treballar amb ells

i elles en altres àmbits. En aquesta edició hi hagué alguns dèficits en aquest sentit; un exemple clar va ser el de l'aplicació de les polítiques de sancions d'un IES a un adolescent que havia millorat el seu rendiment i actitud. Una millora reconeguda pels seus propis tutors i tutores, però que va ser expulsat per faltes comeses anteriorment. Probablement, si hi hagués hagut els espais de coordinació adequats, aquest fet no s'hauria produït.

Resultats en la dinàmica del grup

Sens dubte, el primer aspecte a destacar de la dinàmica del grup és l'elevat compromís de les famílies tant en l'assistència a les sessions com en la realització de les tasques setmanals per a casa; tots dos aspectes es van donar de manera constant i generalitzada, amb molt poques excepcions. Les característiques pròpies dels participants, les seves ganes de seguir el programa i fer aportacions van enfortir les dinàmiques i van anar generant un ambient molt proactiu. Per exemple, un detall important que explica la posició que ocupava cada família en el si de el grup va ser que, quan a alguna li era impossible acudir a la sessió, avisava a través del grup de WhatsApp creat a propòsit, de tal manera que a la sessió es col·locaven totes les cadires i quedaven lliures aquelles en què se situava usualment la família que faltava. Va ser un costum que va sorgir de manera espontània entre el grup mateix, com una manera de fer presents aquells que en formaven part.

Un altre element rellevant va ser l'estret seguiment als adolescents. Amb aquells en què es va detectar la necessitat d'enfortir el vincle es van crear contactes fora de l'horari de grup per facilitar que el seu paper fos proactiu, es van fer trucades de seguiment i de fidelització per assegurar la seva presència a les sessions. En qualsevol cas, es va fer palès el suport dels menors; tot i que els pares i les mares van estar compromesos en la participació en el PCF al llarg dels gairebé quatre mesos de durada. Va haver-hi setmanes en què van ser els fills i les filles els que van motivar els pares a acudir a les sessions, perquè consideraven que els vincles familiars havien millorat. En aquest sentit, en algunes entrevistes individuals, van expressar que no sabien molt bé en què estaven treballant els seus progenitors durant la primera hora, però veien que estaven aprenent a comprendre'ls, que havien disminuït les discussions a casa i que la comunicació era de més qualitat.

Destaquem també el fet que en el grup de pares i mares hi havia quatre parelles i dos pares sols, un aspecte que no sol passar en aquests col·lectius; encara que, en aquest cas, la major presència paterna sens dubte va enriquir el grup. De fet, al Centre Jovent no s'ha tornat a tenir un grup amb una participació paterna tan alta.

Pel que fa als continguts i materials a disposició el programa, a mesura que s'avançava en la dinàmica de les sessions, i tenint en compte les característiques del grup, va caldre modificar algunes activitats per millorar la motivació, especialment dels adolescents, tot i que mantenint l'objectiu de cada sessió. En conseqüència, en alguns casos fou necessari elaborar material nou que s'adaptés als canvis introduïts, uns canvis que van permetre una millor consecució dels objectius entre els nois i les noies.

3. CINC SESSIONS MÉS DE REFORÇ I SEGUIMENT

Una de les claus que exterioritzen l'èxit d'aquesta edició del PCF 12-16 va ser la demanda de les pròpies famílies per donar continuïtat al programa. Havien mantingut una comunicació activa entre elles, contactant-se mitjançant trucades i el grup de WhatsApp, a més de mantenir la relació amb les formadores cada vegada que ho consideraven necessari, demanant ajuda o fent alguna consulta. Per això, al febrer de 2017, l'entitat va organitzar cinc sessions més per fer un seguiment de l'aplicació del programa en les famílies i reforçar continguts.

En aquest grup de seguiment del PCF hi va haver tres famílies que no van poder continuar; dues perquè tenien problemes de conciliació laboral i una altra per malaltia greu.

A la primera sessió, tant adolescents com mares/pares van triar per separat els temes que volien treballar, i posteriorment es van posar en comú. Progenitors i fills/es van compartir amb el grup els canvis que havien pogut mantenir en el temps des de l'edició anterior i els que no, i d'aquest debat van sorgir els temes escollits per a les quatre sessions posteriors. Les sessions prioritzades van ser les següents:

- Sessió 3: Recompenses.
- Sessió 6: Comunicació II: reunions familiars.
- Sessió 9: Resoldre problemes.
- Sessió 11: Posar límits I: reduir el mal comportament.

En totes les sessions es va prendre com a referència la sessió base i es va aprofundir el que s'havia treballat amb dinàmiques diferents.

D'aquesta segona edició cal assenyalar que la majoria de mares i pares van manifestar que, tot i que hi havia dificultats que no havien pogut solucionar, coincidien que els vincles familiars eren més sans i que s'escoltaven més. Per la seva banda, els adolescents manifestaven que els era més fàcil posar-se al lloc dels pares, i que les discussions dins les famílies eren més espaiades i amb menys intensitat.

Finalment, cal dir que, com a valor afegit als resultats del programa, dos adolescents van començar un procés d'orientació laboral a Jovent, i actualment n'hi ha un que cursa un certificat de professionalitat de ferreria a l'entitat.

4. CONCLUSIONS

Dels resultats de la implementació del PCF 12-16 al Centre Jovent amb aquest primer grup de famílies es pot inferir que el programa té un grau d'eficàcia elevat gràcies al seu enfocament sistèmic i d'entrenament actiu d'aspectes emocionals i cognitius, incidint clarament en què les famílies millorin les seves competències, i augmentin la qualitat de les seves relacions i la capacitat d'autonomia.

En aquesta edició de 2016 es va poder comprovar que el programa PCF 12-16 està molt ben plantejat tant en els seus objectius com en continguts, i que és fonamental el valor que dona als elements facilitadors i de cohesió de grup, com ara el servei de guarderia per als fills i filles que no poden participar en les sessions, o aquells que promouen un ambient proactiu i positiu com els berenars, sopars i altres incentius. En aquest sentit, coincidim en la importància que dona a aquests factors l'adaptació del programa feta pel GIFES-UIB. Són, a més, aspectes que ajuden no tan sols a la consecució dels continguts formals sinó també a generar dinàmiques pròpies de l'autogestió de grups, com l'establiment de compromisos entre les famílies, la comunicació entre elles amb continguts més enllà dels propis del programa, el sentit de pertinença a un grup que ajuda al creixement i a la millora de les relacions familiars, les relacions informals fora dels espais de sessió... Uns factors que, en conjunt, van ser crucials per a la fidelització del grup al llarg de les 14 sessions.

D'altra banda, creiem que una altra de les claus de l'èxit d'aquesta edició va ser la implicació de les formadores de Jovent. El manteniment i la fidelització de les famílies al llarg de tot el procés es deu, en gran part, a l'estret seguiment que van fer, mitjançant tutories individualitzades, WhatsApps de recordatori i trucades telefòniques de suport i d'assessorament que les convertiren en veritables referents de pares i adolescents. A més, van exercir una intensa tasca de coordinació amb altres professionals vinculats a les famílies (treballadores socials, professores, etc.) i van dur a terme derivacions a programes o professionals específics per problemàtiques que excedien l'objectiu del Programa. També va ser molt important la tasca d'adaptació del temari i del material, pensant en les particularitats del grup.

Un altre aspecte rellevant que incidí en els bons resultats d'aquesta edició fou el paper desenvolupat pels professionals del GIFES-UIB. En aquest sentit, cal fer menció de la importància dels espais de coordinació després de les sessions amb l'equip de Jovent; alguns, no planificats. Els reforços i consells per solucionar dubtes, donant seguretat a les formadores; els materials que van aportar des del seu programa; la seriositat en el plantejament del procés de recerca-acció que es desenvolupava de manera paral·lela i, en conjunt, la seva predisposició a col·laborar en tot moment, van ser fonamentals per aconseguir els objectius.

Finalment, cal esmentar la importància de la implicació d'aquest grup de famílies en la consecució dels objectius, un aspecte que no ha tingut amb la mateixa intensitat en edicions posteriors organitzades per l'entitat. És evident que, a més de les característiques pròpies del programa, hi va haver una sèrie de factors que van ajudar a la seva adhesió: derivacions molt treballades, elevat nombre de recursos humans implicats (professionals i voluntaris), moltes hores de dedicació a la fidelització i al seguiment més enllà del que estrictament està marcat en el programa, coordinació entre professionals, etc. El cas és que, d'alguna manera, les famílies "van fer seu" el programa i el van enriquir, compartint experiències de vida, dificultats i la seva saviesa amb les altres famílies i amb les formadores. El grup els permetia reconèixer-se i repensar-se com a pares, com a fills i com a família: cada una de les trobades era un parèntesi en la seva quotidianitat, on era possible gaudir i alhora créixer com a família.

Sens dubte, l'experiència amb aquest grup va evidenciar que el PCF 12-16 és un programa que permet que les famílies facin canvis ràpids i que es mantinguin en el temps, aprofundint en temes

d'importància per a la convivència. Els pares i les mares que el fan troben un espai on pensar i provar noves estratègies que els ajuden a millorar el vincle amb els seus fills adolescents i, alhora, aquests milloren la seva autoestima, tornen a connectar amb la motivació d'estudiar i aprenen a tenir una mirada crítica de l'entorn al qual pertanyen, augmentant les possibilitats de ser promotors de canvis al seu grup de pertinença.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Orte, C.; Oliver, J. L. i Brage, Ll. (2011). "Análisis del proceso y resultados de aplicación de un programa de competencia familiar en el ámbito de protección de menores". A María Rosa Buxarrais (presidència). XII Congreso Internacional de Teoría de la Educación. Congrés dut a terme a Barcelona.

Orte, C. i GIFES. (2016). "Manual de implementación del Programa de Competencia Familiar (PCF 12-16)". Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la Universitat de les Illes Balears.

Orte, C. i GIFES. (2019). "Avaluació dels efectes del programa de competència familiar universal en centres educatius de primària i secundària (PCF-U, 11-14)". *Anuari de l'Educació de les Illes Balears 2019*: 402-410.